

УДК 658.589(477)

## АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Яценко О.В., к.е.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

*В статті проведено дослідження інноваційної активності промислових підприємств як в динаміці, так і в структурному розрізі. Названі основні причини зниження рівня інноваційно активних підприємств.*

*In the article the research of the innovative activity industrial enterprises is conducted as well in the dynamics as in the structural section. The principal reasons of the innovative level decline of the active enterprises are termed.*

Під інноваційно активним підприємством вітчизняна статистика розуміє підприємство, що займалося інноваційною діяльністю. До напрямів інноваційної діяльності традиційно відносять: здійснення досліджень і розробок; придбання нових технологій (у тому числі придбання права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, а також ліцензій на використання зазначених об'єктів), придбання машин, обладнання, установок, інших основних фондів і здійснення капітальних витрат, пов'язаних з упровадженням інновацій; виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва; здійснення маркетингових інновацій.

Інноваційна активність у промисловості характеризується даними, наведеними у табл. 1.

Таблиця 1

### Інноваційна активність промислових підприємств в Україні

Показники	Роки				Відхилення, +/-		
	2000	2004	2006	2007	2007/2006	2007/2004	2007/2000
Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, од.	1705	1496	1359	1193	- 166	- 303	- 512
у тому числі проводили дослідження і розробки, од.	436	363	366	360	- 6	- 3	- 76
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд грн	12,1	12,9	18,8	25,0	+ 6,2	+ 12,1	+ 12,9

Із даних табл. 1 видно, що абсолютна кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, протягом 2000-2007 рр. зменшилася на 512 підприємств або на 30 %, у той час, як обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшився за відповідний період на 12,9 млрд грн або на 106,6 %. Це свідчить про те, що основну частину інноваційної продукції реалізує порівняно менша кількість підприємств. Вітчизняна статистика інноваційно активними вважає навіть підприємства, в яких частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації становить менше 1 %.

Дані про кількість і структуру інноваційно активних підприємств за часткою реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції наведені у табл. 2 та на рис. 1.

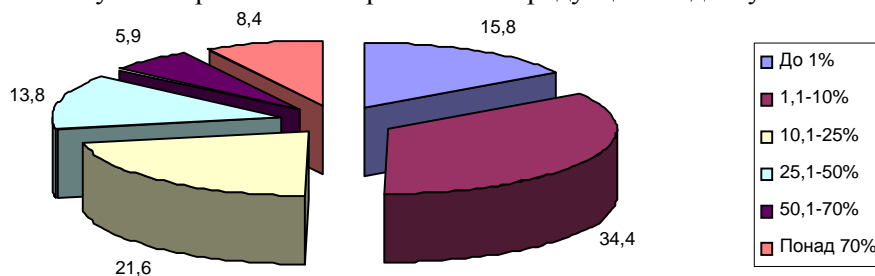


Рис. 1. Структура інноваційно активних підприємств за часткою реалізованої інноваційної продукції у 2007 р., %

Таблиця 2

## Групування підприємств за часткою реалізованої інноваційної продукції в Україні

Показники		Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації, %						Усього
		До 1	1,1-10	10,1-25	25,1-50	50,1-70	Понад 70	
2006	Кількість	231	445	226	135	52	83	1172
	% до загальної кількості інноваційно активних підприємств	19,7	38,0	19,3	11,5	4,4	7,1	100
2007	Кількість	173	377	237	151	65	92	1095
	% до загальної кількості інноваційно активних підприємств	15,8	34,4	21,6	13,8	5,9	8,4	100
Зміна	Кількість	-58	-68	+11	+16	+13	+9	-77
	Відхилення, в пунктах	-3,9	-3,6	+2,3	+2,3	+1,5	+1,3	x

Отже, протягом 2007 року тривала тенденція збільшення кількості підприємств, які мають частку реалізації інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації понад 10 %. Щоправда, залишається високою кількість підприємств, які відвітували про власну інноваційну активність із часткою реалізації інноваційної продукції в межах 10 % (550 од., або понад половини від загальної кількості, що реалізовували інноваційну продукцію).

Потрібно також відмітити, що найбільша кількість підприємств харчової промисловості за останні роки, які створювали і впроваджували нові або вдосконалені види інноваційної продукції, припадала на такі види економічної діяльності, як:

- виробництво хліба і хлібобулочних виробів (37 суб'єктів господарювання у 2005 році і 30 – у 2006 році);
- виробництво молочних продуктів (відповідно, 36 і 29);
- м'ясна промисловість (15 і 12);
- виробництво какао та шоколаду (12 і 11);
- виробництво дистильованих алкогольних напоїв (12 і 11);
- виробництво пива (10 і 14);
- деякі інші.

Зауважимо, що за 2006-2007 роки виробництво продукції підприємствами харчової промисловості збільшилось у 2,8 разу (до 79,1 млрд грн), а обсяги відвантажених споживачам інноваційних харчових продуктів – майже у два (до 3,55 млрд грн).

Однією із головних причин недостатнього впливу промисловості на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України слід визнати невідповідність корпоративної структури, що формується в Україні, головним вимогам інноваційного розвитку.

Держкомстатом України проводяться регулярні опитування керівників про причини низької інноваційної активності їх підприємств. За даними обстеження, проведеного у 2006 році, інноваційну діяльність підприємств стримують: нестача власних коштів (указали майже 83,0 % промислових підприємств), недостатня фінансова підтримка держави (56,6 %), великі витрати на нововведення (55,9 %), високий економічний ризик (38,9 %), недосконалість законодавчої бази (37,7 %), тривалий термін окупності нововведень (34,6 %), відсутність коштів у замовників (31,7 %). Крім того, 19,5 % промислових підприємств зазначили, що здійсненню нововведень перешкождали нестача інформації про нові технології, 18,5 % – відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями, 18,3 % – нестача інформації про ринки збуту, 17,2 % – відсутність кваліфікованого персоналу, 16,0 % – відсутність попиту на продукцію, 14,5 % – несприйнятливості підприємств до нововведень.

Отже, дані вказаних опитувань дозволяють зробити висновок про те, що на думку керівників промислових підприємств, протягом останніх років значно збільшився ризик інноваційної діяльності, а також посилилася проблема відсутності кваліфікованого персоналу.

Закріплюється тенденція випуску інноваційних продуктів (товарів, послуг) у межах потужних (великих) виробничих комплексів і на спеціалізованих підприємствах. Частково цей висновок підтверджується даними про інноваційну активність підприємств в Україні з різною кількістю працюючих (табл. 3).

Таблиця 3

## Інноваційна активність підприємств з різною кількістю працюючих

Показники	Всього		Із них займалися інноваційною діяльністю		% до загальної кількості підприємств		Відхилення в %
	2006 р.	2007 р.	2006 р.	2007 р.	2006 р.	2007 р.	
Всього	9 931	9 920	1 496	1 359	15,1	13,7	-1,4
У тому числі з чисельністю працюючих, осіб: менше 50	3 091	2 966	186	131	6,0	4,5	-1,5
50-99	2 128	2 123	231	184	10,9	8,7	-2,2
100-199	1 903	1 986	294	269	15,4	13,5	-1,9
200-499	1 622	1 647	350	337	21,6	20,5	-1,1
500-999	568	5 87	173	167	30,4	28,4	-2,0
1 000-4 999	537	546	222	230	41,3	42,1	+0,8
5 000 і більше	64	65	40	41	62,5	63,1	+0,6

Із даних табл. 3 видно, що великі підприємства демонструють більшу схильність до впровадження інновацій, тому що вони створені на базі високопродуктивних машинобудівних комплексів, які випускають унікальну продукцію. Для багатьох із них розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоспроможності, а й технологічною необхідністю.

Однак на рівень інноваційної активності того чи іншого підприємства впливає не лише його розмір, а й форма власності. Ця теза підтверджується даними рис. 2.

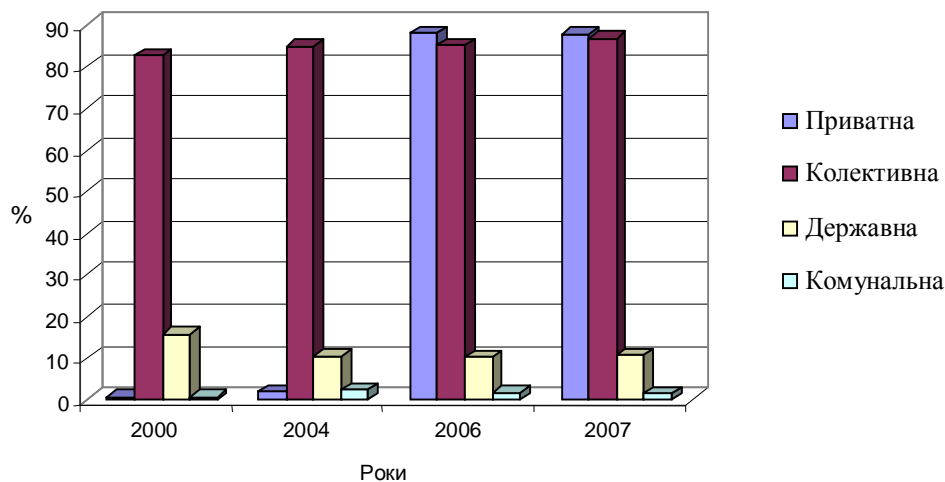


Рис. 2. Інноваційна активність підприємств в Україні різних форм власності

З даних рис. 2 видно, що більшу інноваційну активність демонструють підприємства колективної форми власності. Однак негативні тенденції характерні для підприємств усіх форм власності.

Пасивність промислових підприємств приватної форми власності у розробці і впровадженні інновацій можна пояснити тим, що такі підприємства працюють у галузях, які є низькоприбутковими, а тому – непривабливими для масового інвестора (майстерні, ремонт обладнання і техніки, легка промисловість та ін.). Вони не схильні до інновацій.

Інноваційну пасивність підприємств комунальної форми власності можна пояснити специфікою завдань, які виконують такі суб'єкти. Дослідженнями і розробками в сфері охорони здоров'я, комунального господарства, середньої освіти займаються не підприємства, а галузеві науково-дослідні інститути, лабораторії, головні об'єднання. Крім того, місцеві бюджети не виділяють кошти на інноваційну діяльність муніципальних підприємств, що і не дивно.

Вкрай нерівномірно за показниками інноваційної активності розподілені різні галузі промисловості, про що свідчать дані табл. 4.

Таблиця 4

## Інноваційна активність підприємств за галузями промисловості

Показники	Всього		Із них займалися інноваційною діяльністю		% до загальної кількості підприємств		Відхилення в %
	2005 р.	2006 р.	2005 р.	2006 р.	2005 р.	2006 р.	
Промисловість – всього	9 931	9 920	1 496	1 359	15,1	13,7	-1,4
Добувна	528	537	22	34	4,2	6,3	+2,1
Обробна	8 476	8 398	1 444	1 294	17,0	15,4	-1,6
з неї: харчова	2 714	2 720	432	334	15,9	12,3	-3,6
Легка	836	736	116	77	13,9	10,5	-3,4
Виробництво деревини	339	352	28	31	8,3	8,8	-0,5
Целюлозно-паперова, Видавнича справа	472	499	38	39	8,1	7,8	-0,3
Виробництво коксу та нафтопродуктів	48	51	17	20	35,4	39,2	+3,8
Хімічна та нафтохімічна	495	518	119	126	24,0	24,3	+0,3
Машинобудування	1 878	1 817	449	444	23,9	24,4	+0,5
Інші галузі	1 694	1 705	245	223	14,5	13,1	-1,4
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	927	985	30	31	3,2	3,1	-0,1

Більшу, ніж середня по Україні, інноваційну активність демонструють підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки, хімічної та нафтохімічної промисловості, а також машинобудування. В той же час підприємства добувної промисловості, меблевої та целюлозно-паперової промисловості, видавничої справи є інноваційно пасивними. Це пояснюється, насамперед, різними умовами господарювання у галузях, що викликано дією об'єктивних чинників (прибутковість, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиції господарювання та ін.).

Потрібно також відмітити, що поряд з низькою інноваційною активністю промислових підприємств, загальні обсяги інноваційних витрат значно зростають і в 2007 році склали 5,7 млрд грн. Про це свідчать дані табл. 5.

Таблиця 5

## Обсяги інноваційних витрат у промисловості за напрямками інноваційної діяльності (у фактичних цінах)

Показники	Абсолютний показник				Відхилення, +/-	
	2000	2004	2006	2007	2007/2006	2007/2000
А	1	2	3	4	5	6
Загальний обсяг інноваційних витрат,						
млн грн	1760,1	3059,8	4534,6	5751,6	+1217	+3991,5
%	100	100,0	100,0	100,0	-	-
у т.ч: за напрямками дослідження,						
млн грн	266,2	321,4	445,3	612,2	+166,9	+346
%	15,0	10,2	9,8	10,6	+0,8	-14,4
придбання нових технологій,						
млн грн	72,8	95,9	143,5	243,4	+99,9	+170,6
%	4,1	3,1	3,2	4,2	+1,0	+0,1
технічна підготовка виробництва,						
млн грн	163,9	527,3	808,5	991,7	+183,2	+827,8
%	9,3	17,2	17,8	17,2	-0,6	+7,9

Продовження табл. 5

А	1	2	3	4	5	6	
придбання машин та інших основних засобів,	млн грн	1074,5	1873,7	2717,5	3149,6	+432,1	+2075,1
	%	61,0	61,3	59,9	54,8	-5,1	-6,2
маркетинг та реклама,	млн грн	82,1	169,0	297,5	376,8	+79,3	+294,7
	%	4,7	5,6	6,5	6,5	-	+1,8
інші,	млн грн	100,6	81,6	122,5	377,9	+255,4	+277,3
	%	5,8	2,6	2,8	6,6	+3,6	+0,8

Отже, вище зазначена таблиця підтверджує значне зростання обсягів інноваційних витрат у 2007 році в порівнянні з 2000 роком, коли було досягнуто за напрямом удосконалення технічної підготовки виробництва та маркетингу і реклами, що сприяло зростанню їх частки у загальному обсязі інноваційних витрат. Витрати на дослідження і розробки в структурі загальних інноваційних витрат, на жаль, складають лише 10,6 % (у 2000 р. – 15 %), що також характеризує чітку тенденцію до зниження витрат в цьому напрямі.

В структурі загальних витрат на інноваційну діяльність у 2007 році найбільшу частину склали витрати на придбання засобів виробництва (54,8 %) та технічну підготовку виробництва (17,2 %), що пов'язано з технічним переозброєнням виробництва і, по суті, направлено на відтворення стану існуючої технологічної бази.

Це свідчить про ускладнення умов забезпечення підприємствами інноваційності своєї продукції та корелює із зменшенням кількості підприємств, що займалися такою діяльністю. Незважаючи на чітку тенденцію до зростання обсягів фінансування інноваційної діяльності за останні роки, структура джерел фінансування залишається досить стабільною, що підтверджує відсутність необхідної мобільності в існуючій системі фінансування. Відомий характер процесів управління інноваціями практично закріплює існуючий розрив єдиного циклу "наука – техніка – виробництво – реалізація". Підтвердженням такої політики є результати аналізу джерел фінансування інновацій, що відображені на рис. 3.

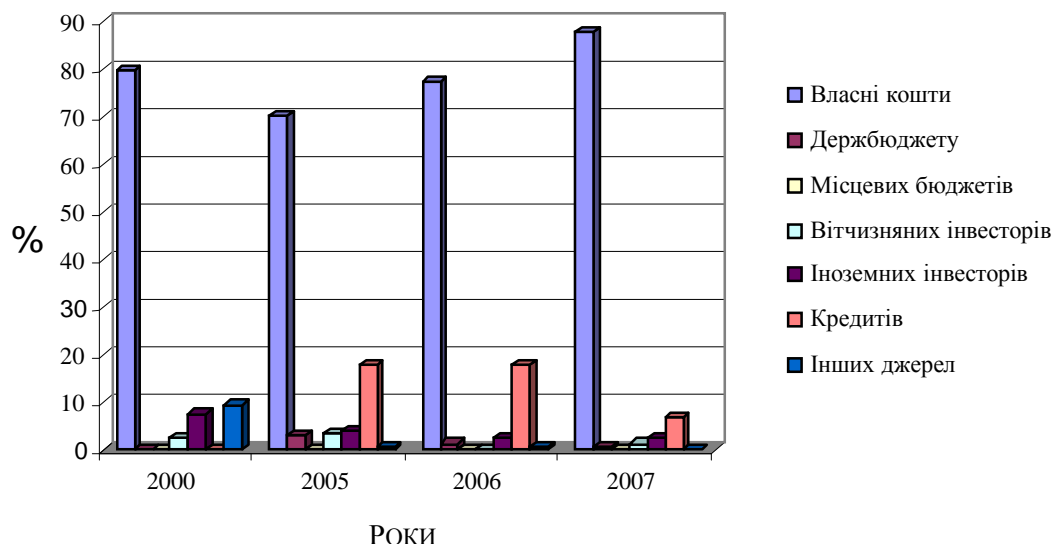


Рис. 3. Джерела фінансування інноваційної промисловості, %

Отже, з даних рис. 3 прослідковується зниження частки коштів на фінансування інноваційної діяльності із державного бюджету, яка у 2007 році склала всього 0,5 %, а питома вага кредитів у загальних обсягах фінансування зросла до 2007 року, однак за останній рік знизилась до 7,1 % проти 17,8 % у 2006 році.

Основну частку в структурі фінансування складають власні кошти підприємств (87,7 %). Це означає, що основні інновації були направлені на відтворення промислового виробництва.

Отже, проведений аналіз інноваційної активності промислових підприємств свідчить, що головною причиною низької інноваційної активності підприємств слід визнати відсутність високопродуктивної інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність є більш ризикованою порівняно з іншими видами діяльності. Завданнями держави є створення ефективної і адекватної вимогам сьогодення системи підтримки інноваторів, яка б давала змогу здійснювати високопродуктивну інноваційну діяльність хоча б у пріоритетних сферах економіки.

Разом з тим інноваційна сфера не спроможна "одужати" лише за рахунок саморегулюючих механізмів. Необхідне впровадження відповідних адекватних державних програм, спрямованих на поліпшення інвестиційно-інноваційного клімату і підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Важливим кроком на шляху активізації інноваційної активності промислових підприємств є утворення наприкінці 2005 року Державного агентства України з інвестицій та інновацій. У Державному бюджеті України на 2008 рік на фінансування його діяльності виділено 767,4 млн грн. Тому є обґрунтовані надії на те, що розгортання практичної роботи цього органу слугуватиме каталізатором поліпшення інноваційної діяльності в Україні в цілому та в її харчовій промисловості зокрема.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети. // Економіст. – 2007. – № 9. – С. 36 – 39.
2. Дацій Н.В. Створення ефективної інфраструктури управління інвестиційною діяльністю. // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 22. – С. 13 – 16.
3. Захарін С.В. Інноваційна активність промислових підприємств. // Економіка підприємства. – 2007. – № 14. – С. 13 – 21.
4. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47.
5. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36.
6. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 13.12.1991. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12.
7. Федулова І.В. Теоретичні положення з визначення категорій: інноваційний процес і інноваційна діяльність. // Проблеми науки. – 2007. – № 8. – С. 2 – 8.
8. Якубовський М.М., Щукін В.В. Структурні складові інноваційного розвитку промисловості. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 82 – 88.